

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 377.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/31.214148>**Ольга КОМЕНДА,***orcid.org/0000-0002-7659-690X**доктор мистецтвознавства, доцент,
старший викладач кафедри історії, теорії мистецтв
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) olgakomenda@gmail.com***Віталій ОХМАНЮК,***orcid.org/0000-0001-9762-4968**кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри музично-практичної та виконавської підготовки,
декан факультету культури та мистецтв
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) fedorovuch1@ukr.net***Ірина ХМІЛЕВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-0579-0553**заслужений діяч мистецтв України,
старший викладач кафедри культурології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) khmilevka.iryuna@vnu.edu.ua***ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ
ЯК ОДНЕ З НАЙВАЖЛИВИШИХ ЗАВДАНЬ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Мистецька освіта – це особливий вид освіти, основним завданням якого є культивування творчої індивідуальності. Така настанова є органічною для мистецької освіти, починаючи від середини XIX століття, коли вона почала формуватися як інституціональне явище, і аж до теперішнього часу, коли фактично вже відбулася зміна доктрини «освіта – викладання» на доктрину «освіта – створення». Такий підхід є особливо важливим у XXI столітті, коли мистецька освіта претендує на роль одного з найфундаментальніших ресурсів розвитку людства, адже саме мистецтво здатне створити з особистості індивідуальність, а з творчої особистості – творчу індивідуальність.

***Мета роботи** – охарактеризувати процес формування творчої індивідуальності у просторі мистецької освіти.*

***Методологія** – на основі аналізу психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури розкрити сутність феномену творчої індивідуальності та охарактеризувати основні етапи її формування у просторі мистецької освіти.*

***Наукова новизна** – визначення основних етапів та особливостей формування творчої індивідуальності у просторі мистецької освіти.*

***Висновки.** Значення мистецької освіти на сучасному етапі розвитку людства постійно зростає. І це не дивно, адже в умовах стрімко змінюваного ринку праці вона здатна виконувати компенсаторну функцію в суспільстві. Одним із головних завдань мистецької освіти постає формування творчої індивідуальності, яка наділена інтегративною сутністю та здатністю приймати нестандартні рішення. Необхідними для формування творчої індивідуальності є наявність таланту та належної мотивації. Вагому роль відіграють індивідуальність педагога, індивідуальне навчання та професійна комунікація на різноманітних конкурсах і фестивалях, де здобувачі освіти мають змогу порівняти свої творчі досягнення з досягненнями своїх однолітків і таким чином отримати поштовх для подальшого розвитку своєї творчої індивідуальності.*

***Ключові слова:** творча індивідуальність, мистецька освіта, процес формування творчої індивідуальності, талант, мотивація, індивідуальність педагога, індивідуальне навчання, професійна комунікація.*

Olha KOMENDA,

orcid.org/0000-0002-7659-690X

*Doctor of Study of Art, Assistant Professor,
Senior Lecturer at Arts History & Theory Department
of the Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) olgakomenda@gmail.com*

Vitalii OKHMANIUK,

orcid.org/0000-0001-9762-4968

*PhD in Art, Professor, Honored Arts Worker of Ukraine,
Professor at Music-Practical & Performing Training Department,
Dean of Culture & Arts Faculty
of the Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) fedorovuch1@ukr.net*

Iryna KHMILEVSKA,

orcid.org/0000-0002-0579-0553

*Honored Arts Worker of Ukraine,
Senior Lecturer at Culturology Department
of the Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) khmylevka.iryana@vnu.edu.ua*

FORMATION OF CREATIVE INDIVIDUALITY AS ONE OF THE MOST IMPORTANT TASKS OF ART EDUCATION

Art education is a special type of education. The cultivation of creative individuality is its main task. Such approach has been organic for art education since the mid-nineteenth century, when it began to take shape as an institutional phenomenon, and until now, when the doctrine of “education-teaching” has actually changed from the doctrine of “education-creation”. This is especially important in the XXI century, when art education claims to be one of the most fundamental resources for human development. Just art is able to create individuality from the personality and creative individuality from the creative personality.

The aim of this paper – to characterize the process of creative individuality formation in the art education space.

Methodology of this research provides the performance of three analytic operations: 1) to analyze the psychological and pedagogical literature; 2) to reveal the essence of the creative individuality phenomenon; 3) to characterize the main stages and features of its formation in the art education space.

Scientific novelty of this study is to identify the main stages and features of the creative individuality formation in the art education space.

In conclusion of this paper indicated that importance of art education at the present stage of human development is constantly growing. And this is not surprising, because it is able to perform a compensatory function in society in a rapidly changing labor market. The creative individuality is endowed an integrative essence and the ability to make non-standard decisions. Its formation is one of the main tasks of modern art education. The presence of talent and proper motivation is necessary for the creative individuality formation. The individuality of the teacher, individual training and professional communication perform an important role for the creative individuality formation too. The professional communication at various competitions and festivals give students the opportunity to compare their creative achievements with the achievements of their peers. In this way, they receive an impetus for the further development of their creative individuality.

Key words: creative individuality, art education, process of creative individuality formation, talent, motivation, individuality of the teacher, individual training, professional communication.

Актуальність проблеми. Мистецька освіта – це особливий вид освіти, який в усі часи, незалежно від етапів розвитку суспільства, а також від освітнього рівня, чи це музична школа, чи академія мистецтв, більше, ніж інші, культивує феномен творчої індивідуальності. Така настанова є органічною для мистецької освіти, починаючи від середини XIX століття, коли вона почала формуватися як інституціональне явище, і аж до тепе-

рішнього часу, коли в усіх сферах нашого життя фактично вже відбулася зміна доктрини «освіта – викладання» на доктрину «освіта – створення». Такий підхід є особливо важливим у XXI столітті, коли мистецька освіта претендує на роль потенційно одного з найфундаментальніших ресурсів розвитку людства. І це не дивно, адже саме мистецтво більше, ніж будь-які інші форми культурного досвіду людства, здатне створити з особистості

індивідуальність, а з творчої особистості – творчу індивідуальність. Сергій Горбенко (2015) з цього приводу зазначає, що «образи індивідуальності, які зберігає мистецтво, здійснюють вплив на традиції і норми людського суспільства, на кожну людину, взаємодія якої з мистецтвом є своєрідною й ексклюзивною. Тому й впливає той чи інший твір мистецтва на людину суто індивідуально, тим самим розвиваючи її індивідуальність» (Горбенко, 2015: 61).

У всі часи й на сучасному етапі розвитку мистецька освіта спрямована на виховання творчої індивідуальності, розкриття її творчого потенціалу та створення умов для творчого самовдосконалення (Хайє, 2017). Як зазначає Вікторія Холоденко (2019), «пріоритетними напрямками сучасної мистецької освіти є виховання творчої особистості, створення умов для її творчого самовдосконалення, розвитку творчих здібностей, становлення та розкриття творчого потенціалу» (Холоденко, 2019: 22). Відтак, розробка парадигмальних засад, зокрема, дослідження змістовної сутності, структури та передумов успішної реалізації особистісного потенціалу творчої індивідуальності є надзвичайно актуальними питаннями для освітньої мистецької галузі і на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що обрана проблематика досліджується у кількох аспектах. Теоретико-історичні, психолого-педагогічні та мистецтвознавчі аспекти дослідження творчої індивідуальності розробляють Лянлян Чжоу (2018), яка аналізує феномен творчої індивідуальності з позицій філософії та психолого-педагогічних дисциплін та робить висновок, що творча індивідуальність представлена унікальним набором творчих якостей та рівнем їхньої розвиненості, та Ольга Коменда (2020), яка вивчає феномен універсальної творчої особистості, в т. ч. в типологічному та функціональному аспектах, та доводить його особливу значущість для української музичної культури.

Частина праць з обраної проблематики присвячена проблематиці формування творчої індивідуальності в рамках діяльності загальноосвітньої школи та дошкільних закладів освіти. До прикладу, Ірина Кашекова (2012) досліджує питання умов розвитку творчої індивідуальності дитини. Анатолій Грітченко (2016) вивчає педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку. Людмила Іщенко (2016) розглядає питання інтеграції змісту професійно-педагогічної підготовки до формування творчої індивідуальності старших дошкільнят. Анна Гри-

шина (2004) досліджує творчу індивідуальність підлітка як здатність до пізнання і розвитку його унікальності.

Низка розробок з проблематики формування творчої індивідуальності провадиться на експериментальному матеріалі вищої школи. Зокрема, Олена Гініятова (2012) та Наталія Панькова (2012) розглядають особливості формування творчої індивідуальності, здатної мислити концептуально та перебувати в гармонії з навколишнім середовищем. Тетяна Фісюк (2018) та Олена Захарова (2018) апробують можливості індивідуального підходу до розвитку творчої індивідуальності. Ольга Щолокова (2012) визначає та аналізує компоненти творчої індивідуальності, а також обґрунтовує умови і засоби цілеспрямованого розвитку творчої індивідуальності студентів в умовах спеціалізованої підготовки.

Окремо знаходяться праці, присвячені розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів. Так, Наталія Пісоцька (2018) розробляє теоретичну модель формування творчої індивідуальності майбутнього педагога, що включає цільовий, змістовий та процесуальний компоненти, а також принципи і умови організації такого освітнього процесу. Валентина Колеснікова (2007) досліджує розвиток творчої індивідуальності педагога в аспекті взаємовпливів персональних факторів та соціокультурного середовища. Наталія Коневцова (2004) розглядає її як інтегративне особистісне утворення, що включає сукупність інтелектуальних, мотиваційних, емоційно-вольових і професійно-ціннісних якостей, та зазначає, що її формування можливе лише шляхом набуття спеціальних знань про цілі, зміст, об'єкти, форми і прийоми творчої праці, а також шляхом опанування особливими якостями особистості, які дають змогу в перспективі ефективно провадити педагогічну діяльність.

Частина наукових робіт висвітлюють особливості розвитку творчої індивідуальності студентів вищої школи на заняттях зі спеціальних дисциплін, у тому числі й мистецько-педагогічного спрямування. Зокрема, Ольга Чаплигіна (2015) та Олена Рубцова (2015) – розкривають особливості розвитку творчої індивідуальності студентів вищої школи в процесі вивчення іноземної мови, Роза Шерайзіна (2014) та Світлана Тращенко (2014) – на заняттях зі спеціальних дисциплін майбутніх менеджерів. Мустафа Махмуд (2019) осмислює теоретичні аспекти розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога-художника. Ірина Топчієва (2013) з'ясовує специфіку формування творчої індивідуальності

майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки та обґрунтовує ефективність застосування проектних технологій як інноваційної форми фахової підготовки (Топчієва, 2016). Лянлян Чжоу (2015) виділяє естетичні принципи, які складають основу розвитку творчої індивідуальності, та обґрунтовує характеристику творчої індивідуальності вчителя музичного мистецтва, а Вікторія Шишкіна (2017) в процесі вивчення питання необхідності розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва приходять до висновку щодо необхідності використовувати варіативну модель художньої освіти.

Помітне місце серед вищезазначених досліджень посідають ті, які присвячені питанням розвитку творчої індивідуальності на заняттях з мистецьких дисциплін в шкільній та позашкільній мистецькій освіті. Так, Марина Шушаріна (2013) та Олена Мірошніченко (2013) виявляють вплив шкільного театру на розвиток творчих здібностей та творчої індивідуальності школярів, Ю. Манченко (2018) розкриває особливості розвитку і формування творчої індивідуальності учнів дитячих художніх шкіл. Ксенія Нестерова (2011) розробляє методику розвитку творчої індивідуальності підлітків засобами сучасного танцю та доводить, що специфіка сучасного танцю відповідає поставленій меті, оскільки задовольняє потреби підлітка в самопізнанні, самовираженні, самопрезентації та саморозвитку.

На фоні багатьох психолого-педагогічних та мистецько-педагогічних розробок зазначеної проблематики порівняно нечисленними є дослідження особливостей формування творчої індивідуальності в сфері професійної мистецької освіти. Так, Наталя Лупак (2008) розглядає загальні – культурологічні та психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в умовах мистецької освіти, акцентуючи увагу на проблемі синтезу мистецтва як такої, що має загальнопедагогічне значення і є важливим засобом естетичного та всебічного розвитку особистості. Любов Жаданова (2006) розкриває вплив регіональних особливостей і культурно-історичного статусу місцевості на формування творчої індивідуальності студентів спеціальності «Образотворче мистецтво». О. Дмитрієва (2009) аналізує особливості формування творчої індивідуальності студента під час його навчання рисунку, зазначаючи, що цей процес відбувається в умовах взаємовпливу індивідуальних особливостей і соціокультурного середовища. Оксана Андрейко (2014) досліджує проблему творчого формування виконавської особистості скрипаля в контексті мис-

тецько-персоналізованого підходу. Віктор Топольський (2020) розглядає особливості формування творчої індивідуальності актора в художньому вузі в аспекті забезпечення театром функції соціального інституту.

Враховуючи вищесказане, метою цієї статті є охарактеризувати процес формування творчої індивідуальності у просторі мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Що ж таке творча індивідуальність? В психології прийнято розуміти індивідуальність як поняття, в якому фіксується своєрідність і неповторність людини як індивіда, суб'єкта діяльності і особистості. Творча індивідуальність, на думку психологів, – це інтегральне утворення, що є однією з системоутворювальних характеристик особистості, «цілісна система індивідуальних властивостей людини» (Мерлін, 1996), «глибинний вимір людини» (Ананьєв, 1996). Поняття творчої індивідуальності, на думку Ольги Чаплигіної (2003), включає в себе взаємопов'язані характеристики пізнавальних здібностей, тобто когнітивну складову, і особистісних властивостей, тобто креативність (Чаплыгина, 2003: 5). За словами Людмили Андрощук (2009), «творча індивідуальність є динамічною структурою, в якій стиль діяльності є засобом внутрішньої та соціальної самореалізації» (Андрощук, 2009: 8). Однак існують спроби розглядати творчу індивідуальність і як «форму та результат цілісного прояву індивідуальних особливостей, а також як інтегративне особистісне утворення, що охоплює сукупність інтелектуальних, мотиваційних, емоційно-вольових та професійно-ціннісних якостей» (Чжоу, 2019/1: 82). Творча індивідуальність, і це загальновізнано, є унікальною властивістю особистості, а проблема розвитку творчої індивідуальності перебуває в епіцентрі наукового пошуку в усі часи. Наприклад, філософські засади феномену творчості як основи розвитку творчої індивідуальності у контексті пізнання сутності мистецтва розглядалися у філософських роботах десятків вчених різних історичних періодів. При цьому, більшість з них як головну властивість творчої індивідуальності виділяли її уміння оригінально вирішувати поставлені завдання.

Формування творчої індивідуальності в мистецькій освіті пов'язане із врахуванням екзистенційного, гуманно-естетичного, дискурсивно-інтерпретаційного, когнітивного і поліхудожнього підходів. Воно враховує спеціальні принципи мистецько-культурологічної парадигми освіти, забезпечення культурологічної та музикознавчої спрямованості освітнього процесу, передбачає

інтеграцію мистецьких знань на всіх рівнях фахового навчання і складається з інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, вольової, предметно-практичної і екзистенційної сфер, а також саморегуляції (Чжоу, 2019/26: 131). У процесі вивчення специфіки творчої індивідуальності саме в сфері мистецької освіти слушно взяти до уваги концепцію Сергія Гільманова (1995), який розглядає творчу індивідуальність як особистість, що має відповідну спрямованість, мотивацію, здібності, мислення, вольові якості, котрі зумовлюють її внутрішню активність і результативність діяльності (Гільманов, 1995: 11). Згідно з С. Гільмановим (1995), творча індивідуальність, з одного боку, завжди прагне до самоактуалізації свого потенціалу, а з іншого – постійно змінюється і розвивається. Її рушійною силою спочатку постають природні обдарування та здібності, а згодом – потреба в самоактуалізації, яка складається з особистісного сенсу та відповідної мотивації. Формування творчої індивідуальності, що є одним з основних завдань мистецької освіти, постає, таким чином, процесом безперервної самодетермінації, самореалізації та саморозвитку особистості, які розгортаються у різних видах творчості.

Як стверджує Валентин Моляко (1994), у процесі формування творчої індивідуальності і розвиткові творчого потенціалу особистості задіяно цілий ряд її властивостей (Моляко, 1994: 91). Серед них – задатки, схильності, інтереси, прагнення створювати нове, швидкість у засвоєнні нової інформації, схильність до постійних порівнянь, емоційна забарвленість окремих мисленевих процесів, наполегливість, вміння комбінувати, схильність до зміни варіантів, інтуїтивізм, порівняно більш швидке оволодіння вміннями, здатність до вироблення особистісних стратегій і тактик і т. п. Згідно з Оленою Яковлевою (1997), оскільки основним принципом розвитку творчого потенціалу є емоційний зміст діяльності, а принципом розвитку творчості – трансформація когнітивного змісту в емоційний, то творчий, як і особистісний розвиток індивідуальності зумовлений мірою забезпечення її емоційного самовираження (Яковлева, 1997: 27). Таким чином, якщо реалізація власної індивідуальності є проявом творчості, а індивідуальність виявляється в емоційних реакціях та станах, то для розвитку творчої індивідуальності, відповідно до думки науковиці, необхідно розвивати емоційні вияви шляхом надання діяльності емоційного змісту.

Важливе значення для розуміння процесів формування творчої індивідуальності має усвідомлення того, що феномен творчої індивідуаль-

ності і творчої активності дуже тісно пов'язаний із явищем творчої обдарованості, яка полягає у наявності в особистості здатності організувати творчий процес, застосовуючи для цього індивідуальні вміння та засоби. Олексій Матюшкін (1988) та Дороті Сіск (1988) обґрунтовують синтетичну структуру обдарованості, включаючи в неї домінуючу роль пізнавальної мотивації, пошукову творчу активність, що виражається у знаходженні нового, у здатності виявлення та вирішення проблеми, можливості досягнення оригінальних рішень, можливості прогнозування і передбачення (Матюшкін, Сіск, 1988: 5). Саме тому формування творчої індивідуальності, а тим більше в освітньому просторі закладу мистецької освіти, передбачає активне включення особистості в різноманітні види, форми і ланки творчого процесу, оскільки творчість, як зазначає Вікторія Холоденко (2019), є, по суті, «самореалізацією особистості, що супроводжується подоланням суперечностей між необхідністю створення умов для життя та прагненням самореалізуватися» (Холоденко, 2019: 24).

Реалізація особистості у творчій діяльності, актуалізація її творчого потенціалу відбуваються завдяки енергетичному поштовху творчої активності. Творча активність мобілізує всі сутнісні сили людини в процесі перетворення нею дійсності і себе самої. «Творчий процес – це свого роду дерево біфуркацій, розгалужена система можливих дій. Процес вирішення творчого завдання відбувається як потік образів, символів <...> як пошук орієнтирів <...> що дозволяє <...> знаходити конструктивну сутність випадковостей та використовувати їх для подальшого вирішення» (Моляко, 1994: 88–89). Процес творчості включає в себе комбінацію елементів з метою отримати нову якість та пошуки, виявлення, відбір «значимих» комбінацій. Структурне розчленування творчого процесу є схематичним, бо не існує жорсткої послідовності етапів, але типовим для всіх видів творчості є різниця у вихідному матеріалі та способі кодування інформації (Холоденко, 2018: 18). Творча активність, безсумнівно, є найважливішою умовою повноцінного розвитку творчої індивідуальності, детермінантою її творчих здібностей та розкриття всіх її потенціалів у творчій діяльності, що, по суті, є самодіяльністю, саморозвитком, самореалізацією. Саме тому творчу індивідуальність часто наділяють такими якостями як готовність до ризику, імпульсивність, незалежність суджень, сміливість уявлення і мислення, наполегливість тощо.

Сучасний підхід до розвитку творчої індивідуальності пропонують інноваційні технології, зокрема, такі як проєктна, що передбачає кардинальну зміну ролей педагога і студента та переосмислення форм і методів педагогічного впливу. При виконанні проєкту викладачу відводиться роль координатора, експерта, додаткового джерела інформації. У процесі спільного проєктування навчально-мистецьких дій викладач виступає організатором і координатором пізнавальної діяльності в інтерактивній взаємодії. Студент активно включається в інтелектуальний пошук шляхів реалізації проєкту, але водночас вчиться здобувати знання автономно, вчиться набувати відповідальності за власні дії, усвідомлюючи їх значущість для свого фахового становлення, творчого розвитку і досягнення поставлених цілей. У процесі виконання проєкту включаються інтелектуальні, рефлексивні, емпатійні механізми, активізується емоційно-чуттєва сфера, вибудовуються власні стратегії реалізації творчих завдань. Крім того, розвивається критичне мислення, яке дає змогу сформуванню власний погляд на досліджуваний матеріал (Хайє, 2017). Педагогічний вплив у даному процесі виявляється у різних формах педагогічної підтримки – активізації, допомоги, поради, консультації, співтворчості, даючи змогу таким чином актуалізувати і розвивати ціннісно-смыслову сферу, допомогти у самовизначенні, знаходженні особистісного сенсу проєктування тощо. Критеріями розвитку творчої індивідуальності студентів в такому випадку виступають творча активність, варіативне володіння способами навчально-професійної діяльності, культура спілкування.

Таким чином, формування творчої індивідуальності в цілому представляє собою динамічний процес перетворення і саморозвитку особистості. Ядром творчої індивідуальності, на думку Ольги Чаплигіної (2003), у цьому випадку постає «продуктивна самосвідомість, яка передбачає усвідомлення особистістю своєї неповторності при порівнянні себе з іншими, наявність сукупності творчих проявів і уявлень про себе, цілісність, гармонійність та внутрішню єдність індивідуальних творчих особливостей» (Чаплыгина, 2003: 5–6).

Важливим кроком на шляху формування творчої індивідуальності студента в сфері мистецької освіти постає розкриття його творчого потенціалу. Ми поділяємо думку про те, що «вимірювати творчий потенціал потрібно не тільки новизною і значущістю опрацьованих результатів творчої діяльності, а й тими змінами в особистісній структурі суб'єкта творчості, які призводять внаслідок

самовдосконалення і самореалізації особистості до змін у характері та змісті її життєвих проявів (Доній та ін., 1996: 169). Таким чином, розвиток творчої індивідуальності передбачає розвиток внутрішніх суб'єктивних можливостей суб'єкта, які ще не розвинулися у творчі здібності, розвиток власне творчих здібностей, коригування характеру впливів на суб'єкта, рівня його активності, стилю діяльності і т. п. Розвиток творчої індивідуальності студента, як зазначає Ольга Чаплигіна (2003), детермінований настановою на перетворення навчально-професійної діяльності із «врахуванням власної індивідуальності, мотивації, яка відображає потребу у змінюванні себе як суб'єкта діяльності» (Чаплыгина, 2003: 6) та організацією інноваційного навчання, важливими функціями якого виступають проблемне бачення дійсності, критичне ставлення до норми, відкритість до професійних інновацій та прагнення до повної самореалізації.

Принципи розвитку творчої індивідуальності в мистецькій освіті не заперечують дотримання наступності художньо-творчого розвитку студентів, стимулювання їхньої власної художньо-творчої активності й самостійності (Чжоу, 2019/26: 133). При цьому, сформованість творчої індивідуальності визначається набуттям таких компетентностей як фахово-мотиваційна, когнітивно-потенціальна, креативно-емоційна та рефлексивно-діяльнісна. Слід зазначити, що набуття професійно-мотиваційної компетентності, зокрема, характеризується усвідомленням важливості творчої складової у професійній діяльності, розумінням важливості саморозвитку, нарощуванням власного творчого потенціалу. Набуття когнітивно-потенціальної компетентності – розвиненістю музично-естетичного тезаурусу, варіативністю проявів творчої індивідуальності у різних видах навчальної діяльності, пошуковою спрямованістю творчого саморозвитку, наявністю потреби у пошуках чогось нового і нестандартного (Чжоу, 2019/26: 133–134). Набуття креативно-емоційної компетентності передбачає усвідомлення себе як творчої індивідуальності і характеризується такими рисами як самостійність, ініціативність, мобільність, здатність до ризику, імпрровізації, фантазування, емоційно-експресивних уявлень. Набуття рефлексивно-діяльнісної компетентності проявляється здатністю до творчої рефлексії, подолання внутрішніх та зовнішніх перешкод, вмінням керувати своїм психічним станом, цілеспрямованістю та самокритичністю під час виконання творчих завдань (Чжоу, 2019/26: 134).

У системі мистецької освіти переважна більшість завдань у сфері формування творчої індивідуальності ґрунтуються на методичній системі індивідуального навчання в умовах відповідного змістовно-практичного середовища, а також шляхом приділення особливої уваги навичкам самостійної виконавської інтерпретації та імпровізації. З метою формування творчої індивідуальності студента в процесі навчання на спеціальності «Хореографія» Людмила Андрощук (2009), наприклад, пропонує такі форми роботи, як створення лібрето постановок, компонування оригінальних танцювальних екзерсисів та хореографічних етюдів, розробку вправ на розвиток акторської майстерності, зокрема, на відображення пози, жесту, образне перевтілення, застосування різних форм імпровізації, створення ескізів танцювальних костюмів, написання сценаріїв концертних програм (Андрощук, 2009: 10) тощо.

Що стосується розвитку творчої індивідуальності на рівні початкової мистецької освіти, то Яна Хмелюк (2017) стверджує, що «найефективнішими засобами творчого розвитку школярів та формування їх творчої індивідуальності є дитяча опера, мюзикл та музичний спектакль, оскільки ці форми музично-драматичної діяльності поєднують у собі виховні потенціали різних видів мистецтва» (Хмелюк, 2017: 123). При цьому ефективним є паралельне застосування обидвох типів музично-театралізованих форм: і коли діти грають спектакль власними силами, і коли вони сприймають його як глядачі.

Важливим засобом впливу на формування та розвиток творчої індивідуальності в мистецькій освіті, а особливо у вокально-театральній, постає імпровізація, що, як правило, є багатofункціональною. Нерідко її розглядають як окрему форму творчості (існують, наприклад, театри імпровізації), як рівень професійності акторської гри чи музичного виконавства, як комплекс практичних прийомів для психологічного розкріпачення особистості і зняття зажатості. Так чи інакше, імпровізація допомагає розвинути свободу і нестандартність мислення, виховує здатність виходити за певні обмеження, відкриває безкрайні можливості фантазії (Окунева, Сизова, 2018: 250). Сценічна імпровізація – чи у театрі, чи в хореографічному або музичному мистецтві – явище швидкоплинне, яке залежить від здатності легко і швидко приймати рішення в умовах «тут і тепер», без попередніх репетицій, безпосередньо під час реалізації творчого дійства. Вона наповнена польотом фантазії, піднесеністю і окриленістю, творчою розкутістю, свободою задуму і його вираження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи зі сказаного, необхідно наголосити, що, таким чином, мистецька освіта є найбільш органічним і природним середовищем для розвитку творчої індивідуальності. Це зумовлено як предметом навчання – самим мистецтвом, яке наділене індивідуальною природою, так і особливостями власне переважно індивідуального навчання, поширеного у закладах мистецької освіти, упродовж якого значно легше, природніше і простіше застосовувати невід'ємний для будь-якого типу освіти, щоправда застосовуваний в різних пропорціях, індивідуальний підхід. Тісний контакт педагога і учня, довірлива атмосфера на занятті, передача секретів творчості з уст в уста, які нерідко носять емоційно-інтуїтивне походження і набувають форм прозріння, одухотворення, що пов'язані із входженням в художній образ, намаганням збагнути його особливості зсередини і тому подібне, якраз і сприяють найбільше пошукові того власного мистецького «я», яке є одним з головних завдань і бажаних результатів мистецького навчання. Формуванню творчої індивідуальності сприяє тривалість індивідуального мистецького навчання, його ранній початок, його складність, що потребує багатогодинних занять і тренувань, які не лише розвивають виконавську техніку і розробляють губний, кистьовий апарат, легені тощо, але розвивають витривалість, крім того, ставлять підлітка в умови, коли він так чи інакше змушений на досить тривалий час усамітнюватися, а відтак і мимоволі займатися саморефлексією, розмірковувати над собою, старатися зрозуміти себе. Безумовно, розвиток і формування творчої індивідуальності – неможливі без належного інтелектуального розвитку, чим ширшого і багатограннішого, тим краще. Але тут важливо не стільки кількість прочитаного, побаченого, скільки кількість – засвоєного і прожитого. Творча індивідуальність не можлива без пізнання світу у всіх його проявах, але вона і неможлива без особистого індивідуального життєвого досвіду. Саме тому артистизм, художня переконливість, уміння створювати яскравий, досконалий в мистецькому відношенні художній образ настільки ж залежить від життєвого досвіду митця, наскільки від його власне мистецького досвіду і його мистецької вправності й майстерності. Тож якими бачаться основні принципи формування творчої індивідуальності у мистецькій освіті? Ми погоджуємося вже з висловленим раніше: формування творчої індивідуальності – це безкорисливий процес безупинного саморозвитку і самотренування

у напрямку осягнення світу у всьому багатстві його проявів, у напрямку усвідомлення свого місця в ньому, своїх можливостей і завдань, своїх помилок і втрат, своїх поразок і перемог, своїх цілей і способів їхнього досягнення. Які ж форми формування творчої індивідуальності у студента мистецького закладу освіти? Тільки у спілкуванні з іншими творчими індивідуальностями, з яскравими, сильними, оригінальними, які є носіями нетривіального знання і нетривіальних ідей, в тому числі і віртуальними – героями літературних і музичних творів, їхніми авторами – письменниками і композиторами, твори яких виконуєш, а також шляхом співставлення себе з іншими, шляхом самооцінки, критичного погляду на себе, шляхом суворої щоденної фізичної, емоційної, інтелектуальної самодисципліни і щоденних тренувань.

Таким чином, значення мистецької освіти на сучасному етапі розвитку людства постійно зростає, оскільки в умовах стрімко змінюваного ринку праці вона здатна виконувати компенсаторну функцію в суспільстві. Одним із головних завдань мистецької освіти постає формування творчої індивідуальності, яка наділена інтегративною сутністю та здатністю приймати нестандартні рішення. Необхідними для формування творчої індивідуальності, передусім, постають наявність таланту та належної мотивації. Вагому роль відіграють індивідуальність педагога, індивідуальне навчання та професійна комунікація на різноманітних конкурсах і фестивалях, де здобувачі освіти мають змогу порівняти свої творчі досягнення з досягненнями своїх однолітків і таким чином отримати поштовх для подальшого розвитку своєї творчої індивідуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. Москва: Институт практической психологии, Воронеж: МОДЭК, 1996. 384 с.
2. Андрейко О.І. Формування творчої особистості скрипаля у вимірах сучасної мистецької освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2014. Вип. 16(1). С. 3–5.
3. Андросчук Л.М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : автореф. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Київ, 2009. 22 с.
4. Гильманов С. Творческая индивидуальность учителя. Тюмень: Тюменский государственный университет, 1995. 167 с.
5. Гиниятова Е.В., Панькова Н.М. Современные тенденции формирования творческой личности в образовательном процессе. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8062> (дата обращения: 18.07.2021).
6. Горбенко С.С. Развитие идей гуманистического воспитания учнів засобами музики (XX – поч. XXI ст.). Київ : Кафедра, 2015. 407 с.
7. Гритченко А., Ищенко Л. Педагогические условия подготовки будущих воспитателей к формированию творческой индивидуальности детей старшего дошкольного возраста. *Yearbook of the Faculty of Education. Годошник Тракийски университет. Стара Загора. Педагогически факултет*. 2016. Т. 13. С. 186–195.
8. Гришина А.В. Развитие творческой индивидуальности подростков средствами арт-терапии в учреждениях дополнительного образования: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. Волгоград, 2004. 32 с.
9. Дмитриева О.Н. Формирование творческой индивидуальности студента при обучении рисунку. *Казанский педагогический журнал*. 2009. № 6. С. 45–52.
10. Жаданова Л.А. Обучение живописи на пленэре как процесс развития художественно-творческой индивидуальности студентов: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (изобразительное и декоративно-прикладное искусство, уровень профессионального образования). Санкт-Петербург. 2006. 22 с.
11. Ищенко Л.В. Обеспечение интеграции содержания профессионально-педагогической подготовки будущего воспитателя к формированию творческой индивидуальности старших дошкольников. *Личностное и профессиональное развитие будущего специалиста* : сб. мат. XII Междунар. науч.-практ. интернет-конф. 30 мая 2016 г. Тамбов. С. 130–138.
12. Кашекова И.Э. Условия развития творческой индивидуальности ребенка в современном мире. *Педагогика искусства*. 2012. №2. URL: <http://www.art-education.ru/electronic-journal/usloviya-razvitiya-tvorcheskoy-individualnosti-rebenka-v-sovremennom-mire> (дата обращения: 18.07.2021).
13. Колесникова В.И. Творческая индивидуальность в структуре личности современного педагога. *Вестник ТГПУ. Серия: Педагогика*. 2007. Вып. 7 (70). С. 46–52.
14. Коменда О.І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 – Музичне мистецтво, Київ, 2020. 519 с.
15. Коневцова Н.М. Психолого-педагогические основы формирования творческой индивидуальности будущего педагога: автореф. дис. ... маг. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. Витебск, 2004. 70 с.
16. Лупак Н.М. Особистісна спрямованість мистецької освіти (культурологічний аспект). *Вища освіта України : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. 2008. № 3. С. 106–111.

17. Манченко Ю.А. Питання розвитку і формування творчої індивідуальності учнів дитячих художніх шкіл у сучасному світі. *Еврика*. 2018. № 2(8). С. 55–58.
18. Магюшкин А.М., Сиск Д.А. Одарённые дети. *Вопросы психологии*. 1988. № 4. С. 88–97.
19. Махмуд М.Ш. Развитие творческой индивидуальности будущего педагога-художника. *Педагогика и искусство: сб. науч. тр. Межрегион. науч.-практ. конф. «Проблемы современного художественного образования»*, г. Воронеж, 23–24 апр. 2019 г. Вып. 7. Воронеж: Научная книга. 2019. С. 21–29.
20. Мерлин В.С. Психология индивидуальности. Москва: Институт практической психологии; Воронеж : МОДЭК, 1996. 448 с.
21. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одарённости. *Вопросы психологии*. 1994. № 5. С. 86–95.
22. Нестерова К.В. Современный танец как средство развития творческой индивидуальности подростков: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (художественное образование и эстетическое воспитание; уровень общего образования). Екатеринбург. 2011. 24 с.
23. Окунева П.Э., Сизова О.А. Импровизация как инструмент формирования творческой индивидуальности обучающегося в условиях музыкально-театральной деятельности. *Проблемы современного педагогического образования*. 2018. № 61–4. С. 249–252.
24. Писоцкая Н.В. Теоретическая модель формирования творческой индивидуальности будущего учителя в процессе изучения педагогических дисциплин. *Высшая школа*. 2018. № 1. С. 51–56.
25. Психологія і педагогіка життєтворчості / В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань та ін. Київ : Інститут змісту і методів навчання. Київ, 1996. 792 с.
26. Тополевский В.Ю. Формирование творческой индивидуальности актера в художественном вузе как условие обеспечения театром функции социального института. *Экономика, управление, право и социум: сб. мат. IV Межрегион. науч.-практ. сет. интернет-конф. / сост. С. В. Шефель и др. Симферополь: Ариал. 2020. С. 36–39.*
27. Топчієва І.О. Розвиток творчої індивідуальності студентів факультету мистецтв засобами проектних технологій. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : мат. звіт. наук.-практ. конф., 14–18 берез. 2016 р. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 111–113.
28. Топчієва І.О. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки. *Педагогічні науки*. 2013. № 114. С. 202–207.
29. Фисюк Т.Т., Захарова Е.Ю. К вопросу о проблеме формирования творческой личности студента в процессе реализации индивидуального подхода. *Ученые записки (Алтайская государственная академия культуры и искусств)*. 2018. № 1(15). С. 51–56.
30. Хайє Л. Розвиток творчої індивідуальності студентів факультетів мистецтв засобами проектних технологій. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка та психологія*. 2017. № 10. С. 92–96.
31. Хмельюк Я.В. Музично-драматична діяльність як засіб формування творчої індивідуальності. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 1. С. 121–125.
32. Холоденко В.О. Творча особистість в контексті мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 24 (29). С. 17–21.
33. Холоденко В.О. Творчий потенціал особистості: зміст, структура та передумови успішної реалізації у мистецькій освіті. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 26. С. 22–28.
34. Чаплыгина О.В. Педагогические условия развития творческой индивидуальности студентов (на примере изучения иностранного языка) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования. Курск. 2003. 23 с.
35. Чаплыгина О.В., Рубцова Е.В. Развитие творческой индивидуальности студентов в учебно-профессиональной деятельности. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=19877> (дата обращения: 18.07.2021).
36. Чжоу Л. Організаційно-методична модель формування творчої індивідуальності майбутнього педагога-музиканта у процесі фортепіанної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 26. С. 131–137.
37. Чжоу Л. Проблема формування творчої індивідуальності студента в умовах музично-педагогічної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 12. С. 204–210.
38. Чжоу Л. Розвиток творчої індивідуальності як філософська і психолого-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2018. Вип. 24. С. 31–37.
39. Чжоу Л. Сучасні напрямки формування творчої індивідуальності майбутнього педагога-музиканта в умовах фортепіанного навчання. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 1. С. 82–89.
40. Шерайзина Р.М., Траценкова С.А. Развитие творческой индивидуальности будущих образовательных менеджеров в процессе исследовательской и проектной деятельности в магистратуре. *Поддержка одаренности – развитие креативности* : мат. Междунар. конгр., Витебск, 22–27 сентября 2014 г. : в 2 т. Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2014. Т. 1. С. 156–160.
41. Шишкина В.А. Развитие творческой индивидуальности будущего педагога-художника. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2017. Т. 6. № 2(19). С. 196–200.
42. Шушарина М.Ю., Мирошниченко Е.М. Инновационный проект «Школьный театр как средство развития личности школьника и его творческой индивидуальности». *Муниципальное образование: инновации и эксперимент*. 2013. № 4. С. 70–79.

43. Щолокова О.П. Формування творчої індивідуальності студентів в умовах фахової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2012. Вип. 13. С. 23–26.
44. Яковлева Е.Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития. *Вопросы психологии*. 1997. №4. С. 20–27.

REFERENCES

- Anan'ev, B.G. (1996). *Psikhologiya i problemy chelovekoznaniiya [Psychology and Problems of Human Science]*. Moskva : Institut prakticheskoi psikhologii, Voronezh: MODEK [in Russian].
- Andreiko, O.I. (2014). Formuvannya tvorchoi osobystosti skrypalia u vymirakh suchasnoi mystetskoï osvity [Formation of the Violinist Creative Personality in the Dimensions of Modern Art Education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity. M.P. Dragomanov NPU Scientific Journal. Series 14: Theory and Methods of Art Education*, 16(1), 3–5 [in Ukrainian].
- Androshchuk, L.M. (2009). *Formuvannya individualnoho stylu diialnosti maibutnoho vchytelia khoreografii [Formation of Individual Activity Style of the Choreography Future Teacher]*: PhD Thesis: 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education. Kyiv [in Ukrainian].
- Gilmanov, S. (1995). *Tvorcheskaia individualnost uchitelia [Creative Individuality of the Teacher]*. Tiumen: Tiimenskii gosudarstvennyi universitet [in Russian].
- Giniiatova, E.V., Pankova, N.M. (2012). Sovremennye tendentsii formirovaniia tvorcheskoï lichnosti v obrazovatel'nom protsesse [Modern Trends of the Creative Personality Formation in the Educational Process]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniia. Modern Problems of Science and Education*, 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8062> (data obrashcheniia: 18.07.2021) [in Ukrainian].
- Horbenko, S.S. (2015). Rozvytok idei humanistychnoho vykhovanniia uchniv zasobamy muzyky (XX – poch. XXI st.) [Ideas of Humanistic Pupils Upbringing by Music Means (XX – the Beginning of the XXI Century)]. Kyiv : Kafedra [in Ukrainian].
- Gritchenko, A. & Ishchenko, L. (2016). Pedagogicheskie usloviia podgotovki budushchikh vospitatelei k formirovaniu tvorcheskoï individualnosti detei starshego doskolnogo vozrasta [Pedagogical Conditions of the Future Educators Preparation for the Formation Older Preschool Children Creative Individuality]. *Yearbook of the Faculty of Education. Godishnik. Frakiiskyi universytet. Stara Zahora. Pedagogichnyi fakultet. Yearbook. Thracian University. Stara Zagora. Faculty of Pedagogy*, 13, 186–195 [in Russian].
- Grishina, A.V. (2004). *Razvitie tvorcheskoï individualnosti podrostkov sredstvami art-terapii v uchrezhdeniakh dopolnitel'nogo obrazovaniia [Development of the Adolescents Creative Individuality by Means of Art Therapy at Additional Education Institutions]*: PhD Thesis: 13.00.01 – General Pedagogy, History of Pedagogy and Education. Volgograd [in Russian].
- Dmitrieva, O.N. (2009). Formirovanie tvorcheskoï individualnosti studenta pri obuchenii risunku [Formation of the Student Creative Individuality by the Drawing Means]. *Kazanskii pedagogicheskii zhurnal. Kazan Pedagogical Journal*, 6, 45–52 [in Russian].
- Zhadanova, L.A. (2006). *Obuchenie zhivopisi na plenere kak protsess razvitiia khudozhestvenno-tvorcheskoï individualnosti studentov [Painting in the Open Air as a Process of Developing the Artistic and Creative Individuality of Students]*: PhD Thesis: 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching and Upbringing (Fine and Decorative-Applied Arts, the Level of Professional Education). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Ishchenko, L.V. (2016). Obespechenie integratsii sodержaniia professionalno-pedagogicheskoi podgotovki budushchego vospitatelia k formirovaniu tvorcheskoï individualnosti starshikh doskolnikov [Integration of the Professional and Pedagogical Training Content of the Future Upbringer to the Older Preschoolers Creative Individuality Formation]. *Lichnostnoe i professionalnoe razvitie budushchego spetsialista: sb. mat. XII Mezhdunar. nauch.-prakt. internet-konf. 30 maia 2016 g. Personal and Professional Development of the Future Specialist: mat. XII Intern. scientific-practical internet conf. May 30. Tambov*, 130–138 [in Russian].
- Kasheikova, I.E. (2012). Usloviia razvitiia tvorcheskoï individualnosti rebenka v sovremennom mire [Conditions for the Development of a Child Creative Individuality in the Modern World]. *Pedagogika iskusstva. Pedagogy of Art*, 2. URL: <http://www.art-education.ru/electronic-journal/usloviya-razvitiya-tvorcheskoï-individualnosti-rebenka-v-sovremennom-mire> (data obrashcheniia: 18.07.2021) [in Russian].
- Kolesnikova, V.I. (2007). *Tvorcheskaia individualnost v strukture lichnosti sovremennogo pedagoga [Creative Individuality in the Structure of Modern Teacher Personality]*. *Vestnik TGPU. Serii: Pedagogika. TSPU Bulletin. Series: Pedagogy*, 7 (70), 46–52 [in Russian].
- Komenda, O.I. (2020). *Universalna tvorcha osobystist v ukraïnskii muzychnii kulturi [Universal Creative Personality in Ukrainian Musical Culture]*: PhD Thesis: 17.00.03 – Musical art, Kyiv [in Ukrainian].
- Konevtcova, N.M. (2004). *Psikhologo-pedagogicheskie osnovy formirovaniia tvorcheskoï individualnosti budushchego pedagoga [Formation of the Future Teacher Creative Individuality: Psychological and Pedagogical Foundations]*: PhD Thesis: 13.00.01 – General Pedagogy, History of Pedagogy and Education. Vitebsk [in Russian].
- Lupak, N.M. (2008). Osobystisna spriamovanist mystetskoï osvity (kulturolohichni aspekt) [Personal Orientation of Art Education (Culturological Aspect)]. *Vyshcha osvita Ukrainy : Pedagogika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii. Higher Education in Ukraine: Higher School Pedagogy: Methodology, Theory, Technologies*, 3, 106–111 [in Ukrainian].

17. Manchenko, Yu.A. (2018). Pytannia rozvytku i formuvannia tvorchoi indyvidualnosti uchniv dytyachykh khudozhnikh shkil u suchasnomu sviti [Formation of Pupils Creative Individuality at Children Art Schools in the Modern World]. *Eureka*, 2(8), 55–58 [in Ukrainian].
18. Matiushkin, A.M. & Sisk, D.A. (1988). Odarennye deti [Gifted Children]. *Voprosy psikhologii. Psychological Issues*, 4, 88–97 [in Russian].
19. Makhmud, M.Sh. (2019). Razvitie tvorcheskoi indyvidualnosti budushchego pedagoga-khudozhnika [Development of the Future Teacher-Painter Creative Individuality]. *Pedagogika i iskusstvo: sb. nauch. tr. Mezhtregion. nauch.-prakt. konf. «Problemy sovremennogo khudozhestvennogo obrazovaniia», g. Voronezh, 23–24 apr. 2019 g. Vyp. 7. Pedagogy and Art: Interregion. scientific-practical conf. “Problems of Modern Art Education”, Voronezh, 23–24 April. Voronezh: Nauchnaia kniga*, 7, 21–29 [in Russian].
20. Merlin, V.S. (1996). *Psikhologiya indyvidualnosti [Psychology of Personality]*. Moskva: Institut prakticheskoi psikhologii; Voronezh: MODEK [in Russian].
21. Moliako, V.A. (1994). Problemy psikhologii tvorchestva i razrabotka podkhoda k izucheniiu odarennosti [Psychology of Creativity and an Approach to the Study of Giftedness]. *Voprosy psikhologii. Psychological Issues*, 5, 86–95 [in Russian].
22. Nesterova, K.V. (2011). *Sovremennyi tanets kak sredstvo razvitiia tvorcheskoi indyvidualnosti podrostkov [Contemporary Dance as a Means of Developing Adolescents Creative Individuality]*: PhD Thesis: 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching and Upbringing (Art Education and Aesthetic Education; Level of General Education). Ekaterinburg [in Russian].
23. Okuneva, P.E. & Sizova, O.A. (2018). Improvizatsiia kak instrument formirovaniia tvorcheskoi indyvidualnosti obuchaiushchegosia v usloviakh muzykalno-teatralnoi deiatelnosti [Improvisation as a Tool for the Formation of the Student Creative Individuality in the Conditions of Musical and Theatrical Activity]. *Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniia. Problems of Modern Teacher Education*, 61–4, 249–252 [in Russian].
24. Pisotckaia, N.V. (2018). Teoreticheskaiia model formirovaniia tvorcheskoi indyvidualnosti budushchego uchitelia v protsesse izucheniiia pedagogicheskikh distsiplin [Theoretical Model of the Future Teacher Creative Individuality Formation in the Process of Studying Pedagogical Disciplines]. *Vysheishaia shkola. High School*, 1, 51–56 [in Russian].
25. *Psikhologiya i pedahohika zhyttietvorchosti [Psychology and Pedagogy of Life Creation]*; comp. by Donii, V.M., Nesen, H.M. & Sokhan, L.V. and others (1996). Kyiv: Instytut zmistu i metodiv navchannia [in Ukrainian].
26. Topolevskii, V.Iu. (2020). Formirovanie tvorcheskoi indyvidualnosti aktera v khudozhestvennom vuze kak uslovie obespecheniia teatrom funktsii sotcialnogo instituta [Formation of the Actor Creative Individuality in an Art University as a Condition for the Theater to Provide the Function of a Social Institution]. *Ekonomika, upravlenie, pravo i sotcium: sb. mat. IV Mezhtregion. nauch.-prakt. set. internet-konf. / sost. S.V. Shefel i dr. Economics, Management, Law and Society: IV Interregion. Scientific-Practical Internet Conf. ; comp. by Shefel, S.V. and others. Simferopol: Arial*, 36–39 [in Russian].
27. Topchiiieva, I.O. (2016). Rozvytok tvorchoi indyvidualnosti studentiv fakultetu mystetstv zasobamy proektnykh tekhnolohii [Development of Student Creative Individuality on Arts Faculty by Means of Design Technologies]. *Yednist navchannia i naukovykh doslidzhen – holovnyi pryntsyv universytetu : mat. zvit. nauk.-prakt. konf., 14–18 berez. 2016 r. Unity of Teaching and Research – the Main Principle of the University: Scientific-Practical Conf., March 14–18. 2016. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova*, 111–113 [in Ukrainian].
28. Topchiiieva, I.O. (2013). Formuvannia tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho vchytelia muzyky u protsesi dyryhentsko-khorovoi pidhotovky [Formation of the Future Music Teacher Creative Individuality in the Process of Conducting and Choral Training]. *Pedahohichni nauky. Pedagogical Sciences*, 114, 202–207 [in Ukrainian].
29. Fisiuk, T.T. & Zakharova, E.Iu. (2018). K voprosu o probleme formirovaniia tvorcheskoi lichnosti studenta v protsesse realizatsii indyvidualnogo podkhoda [Formation of Student Creative Personality in the Process of Implementing an Individual Approach]. *Uchenye zapiski (Altaiiskaia gosudarstvennaia akademiia kultury i iskusstv). Scientific Notes (Altai State Academy of Culture and Arts)*, 1(15), 51–56 [in Russian].
30. Khaie, L. (2017). Rozvytok tvorchoi indyvidualnosti studentiv fakultetiv mystetstv zasobamy proektnykh tekhnolohii [Development of Student Creative Individuality on Arts Faculties by Means of Design Technologies]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Pedahohika ta psikhologiya. National Aviation University Bulletin. Pedagogy and Psychology*, 10, 92–96 [in Ukrainian].
31. Khmeliuk, Ya.V. (2017). Muzychno-dramatychna diialnist yak zasib formuvannia tvorchoi indyvidualnosti [Musical and Dramatic Activity as a Means of Forming a Creative Personality]. *Naukovi zapysky NDU imeni M. Hoholia. Psikhologo-pedahohichni nauky. M. Gogol NDU Scientific Notes. Psychological and Pedagogical Sciences*, 1, 121–125 [in Ukrainian].
32. Kholodenko, V.O. (2018). Tvorchia osobystist v konteksti mystetskoï osvity [Creative Personality in the Context of Art Education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity. M.P. Drahomanov National Pedagogical University Scientific Journal. Series 14: Theory and Methods of Art Education*, 24 (29), 17–21 [in Ukrainian].
33. Kholodenko, V.O. (2019). Tvorchyi potentsial osobystosti: zmist, struktura ta peredumovy uspishnoi realizatsii u mystetskoï osviti [Creative Potential of Personality: Content, Structure and Prerequisites for Successful Implementation in Art Education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 14. Teoriia i metodyka mystetskoï osvity. M.P. Drahomanov National Pedagogical University Scientific Journal. Series 14: Theory and Methods of Art Education*, 26, 22–28 [in Ukrainian].
34. Chaplygina, O.V. (2003). *Pedagogicheskie usloviia razvitiia tvorcheskoi indyvidualnosti studentov (na primere izucheniiia inostrannogo iazyka) [Pedagogical Conditions for the Development of the Student Creative Individuality*

(on the Example of Studying a Foreign Language): PhD Thesis: 13.00.08 – Theory and Methodology of Vocational Education. Kursk [in Russian].

35. Chaplygina, O.V. & Rubtcova, E.V. (2015). Razvitie tvorcheskoi individualnosti studentov v uchebno-professionalnoi deiatelnosti [Development of the Student Creative Individuality in Educational and Professional Activities]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniia. Modern Problems of Science and Education*, 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=19877> (data obrashcheniia: 18.07.2021) [in Russian].

36. Chzhou, L. (2019). Orhanizatsiino-metodychna model formuvannia tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha-muzykanta u protsesi fortepiannoi pidhotovky [Organizational and Methodical Model of the Future Teacher-Musician Creative Individuality Formation in the Process of Piano Preparation]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serii 14. Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. M.P. Dragomanov NPU Scientific Journal. Series 14. Theory and Methods of Art Education*, 26, 131–137 [in Ukrainian].

37. Chzhou, L. (2015). Problema formuvannia tvorchoi indyvidualnosti studenta v umovakh muzychno-pedahohichnoi osvity [Formation of Student Creative Individuality in the Conditions of Music and Pedagogical Education]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. Problems of Modern Teacher Training*, 12, 204–210 [in Ukrainian].

38. Chzhou, L. (2018). Rozvytok tvorchoi indyvidualnosti yak filosofska i psykholoho-pedahohichna problema [Development of Creative Individuality as a Philosophical and Psychological-Pedagogical Problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. M.P. Dragomanov NPU Scientific Journal. Series 14. Theory and Methods of Art Education*, 24, 31–37 [in Ukrainian].

39. Chzhou, L. (2019). Suchasni napriamky formuvannia tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha-muzykanta v umovakh fortepiannoho navchannia [Modern Directions of the Future Teacher-Musician Creative Individuality Formation in the Conditions of Piano Training]. *Naukovi zapysky NDU imeni M. Hoholia: Psykholoho-pedahohichni nauky. M. Gogol NDU Scientific Notes: Psychological and Pedagogical Sciences*, 1, 82–89 [in Ukrainian].

40. Sheraizina, R.M. & Trashchenkova, S.A. (2014). Razvitie tvorcheskoi individualnosti budushchikh obrazovatelnykh menedzherov v protsesse issledovatel'skoi i proektnoi deiatelnosti v magistrature [Development of the Future Educational Manager Creative Individuality in the Process of Research and Project Activities in the Magistracy]. Podderzhka odarennosti – razvitie kreativnosti : mat. Mezhdunar. kongr., Vitebsk, 22–27 sentiabria 2014 g.: v 2 t. Support for Giftedness – Development of Creativity: Int. Congr., Vitebsk, September 22–27, 2014. Vitebsk : VGU imeni P.M. Masherova, 1. 156–160 [in Russian].

41. Shishkina, V.A. (2017). Razvitie tvorcheskoi individualnosti budushchego pedagoga-khudozhnika [Development of the Future Teacher-Artist Creative Individuality]. *Baltiiskii gumanitarnyi zhurnal. Baltic Humanitarian Journal*, 6, 2(19), 196–200 [in Russian].

42. Shusharina, M.Iu. & Miroshnichenko, E.M. (2013). Innovatcionnyi proekt «Shkolnyi teatr kak sredstvo razvitiia lichnosti shkolnika i ego tvorcheskoi individualnosti» [Innovative Project “School Theater as a Means of Pupil Creative Individuality Developing”]. *Municipalnoe obrazovanie: innovatsii i eksperiment. Municipal Education: Innovation and Experiment*, 4, 70–79 [in Russian].

43. Shcholakova, O.P. (2012). Formuvannia tvorchoi indyvidualnosti studentiv v umovakh fakhovoi pidhotovky [Formation of Student Creative Individuality in the Conditions of Professional Preparation]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoi osvity. M.P. Dragomanov NPU Scientific Journal. Series 14. Theory and Methods of Art Education*, 13, 23–26 [in Ukrainian].

44. Iakovleva, E.L. (1997). Emotcionalnye mekhanizmy lichnostnogo i tvorcheskogo razvitiia [Emotional Mechanisms of Personal and Creative Development]. *Voprosy sikhologii. Psychology Issues*, 4, 20–27 [in Russian].